

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 3

İstanbul — 1985

ISTILÂHÂT-I EHL-İ TASAVVUF

Şeyh Fahreddin İbrahim b. Şehriyar
İrâki Hemedâni (610-688/1213-1288)

Tercüme:

Nurettin BAYBURTLUGİL

Şeyh Fahreddin İbrahim b. Şehriyâr¹ İrâkî Hemedânî VII. h. asrın ünlü mutasavvıf ve şâirlerindedir. 610 h. de Hemedân'ın Kûncân kazâsında dünyaya gelen İrâkî 5 yaşında mektebe başlamış, dokuz ay sonunda Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemişti. Gençliğinin başlangıcı edebiyat ve çeşitli ilimlerin tahsili ile geçti. 17 yaşında Hindistan'ın Multân şehrine gidip, buranın şeyhlerinin ulularından olan, Şeyh Bahâeddin Zekeriyâ Multânî'nin hizmetinde sülûke başladı. 25 yıl hizmet sonunda şeyhinin vefâtı üzerine hac farîzasını yerine getirmek için Arabistan'a gitti. Sonra Anadolu'ya gelerek Muhyiddin Arabî'nin muakkiplerinden, Şeyh Sadreddin Konevî'ye intisab etti. *Kitâb-ı Leme'ât*'ını, *Fusûsu'l-Hikem*'in etkisi ile burada yazdı. Sonra Mısır ve Suriye'ye gitti. 688 h. yılında Şam'da vefat edince, Muhyiddin Arabî'nin kabri yanına defnedildi.

6000 beyitlik, kasîde, gazel, terkib, terci', kıt'a ve rubâîlerden meydana gelen *Dîvân*'ından başka, 1065 beyitlik mesnevî ve gazellerden müteşekkil Şemseddin Muhammed adına yazmış olduğu *Uşşâknâme*'si,

1 Sa'id Nefisi ve Zebihullah Safâ, Müstevfi'nin *Târih-i Güzide*'sine dayanarak, adının İbrahim, lakabının Fahreddin, babasının adının Buzurgmehr, dedesinin ise Abdu'l-Gaffâr olduğunu söylemektedirler.

Bk. Sa'id Nefisi, *Külliyât-i İrâki*, Tahrân 1338 hş., Önsöz s. 3; Zebihullah Safâ, *Târih-i Edebiyât der İdân*, Tahrân 1346 hş., c. III, s. 567.

Dehnâme adıyla da anılmaktadır². *Kitâb-ı Leme'ât*'ı ve tercümesini sunduğumuz *Istılâhât-ı Ehl-i Tasavvuf* adlı risalesi mevcuttur³.

Bu risalenin tam olabilmesi için, Süleymani Kütüphanesi Hoca Efendi kısmı 1300 no.lu mecmuanın 41b-48b varaklarını işgal eden yazma nüshayla, Tahran'da 1338 (hicri şehsî) yılında düzeltmeler ve geniş bir önsöz ile bastırılan *Külliyât*'ın 410-426. sayfalarını işgal eden ve «*Min Istılâhât-ı Fahreddin Irâkî*» başlığını taşıyan, istilâhları karşılaştırarak, müşterek olanları olduğu gibi mânâları birbirini tutmayanların ayrı manalarını bir istilâhın karşısında, birinde olmayıp, diğerinde mevcut olan istilâhları da sıralarını bozmadan alarak, her iki nüshayı da sunmak fırsatını bulduk.

Bahsettiğimiz her iki nüshada diziliş sırasını bozmadık. Farklılıkları göstermek için Süleymaniye nüshasını (S), matbu *külliyâtı*'nda yer alan nüshayı da (M), olarak gösterdik. İstilâhların kelime mânâları verilirken, en yaygın mânâsını kullandık. Basım güçlüğü sebebiyle, istilâhların arab harfleri ile yazılışlarını veremediğimiz için özür dileriz.

ISTILÂHÂT-I EHL-İ TASAVVUF

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

«Kendi nûrunu zuhûruyla eşyanın «ayn»larını nurlandıran O bir tek Varklık'a hamd ve şükürler olsun. O «Allah göklerin ve yerin nurudur.» (Nûr 35) Âşıklık ve ma'sukluk ülkesine aşk bayrağını dikti. O Allah «Onları sever ve onlar da O'nu severler.» (Mâide/54) Varlık memleketinden mâsivâ eserini aksettiren «Allah'la beraber, başka bir Tanrı mı var.» (Neml/60). Sonsuz salâ peygamberlerin en faziletlisi ve yolların en mükemmeline sahip Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)e, Ehl-i beyti ve as-hâbına olsun.» (M)

- 2 10 mesnevi ve gazeli ihtiva eden bu eserden sonra, Fârs edebiyatında dehnâme yazmak gelenek haline gelmiştir.
- 3 Şeyh Fahreddin Irâkî'nin eserleri Sa'id Nefisi tarafından, «*Külliyât-ı Irâkî*» ismi altında geniş bir önsözle Tahran'da ilk defa 1335 hş.de ve elimizdeki IV. baskı da 1338 hş.de basılmış ve münderecâtı aşağıda gösterilmiştir:

Önsöz (Dibâce)	3- 45
Mukaddime-i Divân	46- 65
Divân	66-326
Uşâknâme yâ Dehnâme	327-374
Min Istilâhât-ı Fahreddin Irâkî	410-426

«Süsleyici kudret eliyle, âlem ülkesinin güzelliklerinin güzelliğinin şaşaaasını, Âdem zürriyetinin sevgili evlâtlarından, muhabbet denizinde mihnet çekenlerinin ve sevgi çölünde meşakkate uğrayanlarının gönül aynasında tecelli etiren, o bir tek Pâdişah'a şükürler olsun. Sükûnet bulan safâlı canların sükûnet bulduğu yer, yâni Hz. Mustafa'nın nur-lu Ravza'sına, ve vuslat ka'besine müştak olan kâfilenin başkanı ve ebedî şevk denizinin sermestlerinin meclisini süsleyene, o peygambere salât ve selâmlar olsun.»(S)

BİRİNCİ BÖLÜM

Ma'sukun isimleri hakkında:

Meyl (yönelme) : Aslından ve gayesinden habersiz ve şuursuzca, kendi aslına dönüğe derler. Meselâ cansızlar irâdesiz olarak asılları olan 4 unsura mâyildirler.

Arzû : Bazılarının biraz ilim ve şuur ile kendi asıl ve maksadına meyletmeleridir.

Mihr (şefkat) : Maksadı anlayıp lezzet bularak, mevcut ilim ve şuur-la, kendi aslına meyildir. (S)

Dostî (Dostluk) : Hak Subhâne ve Tealâ ile sebepsiz, menfaatsiz ve karşılıksız dostluğa derler. (M)

Muhabbet (Sevgi) : Hak Tealâ ile hakikî dostluğa derler. Daha geniş anlamda ona yaklaşmak istemek demektir, yoksa muhabbet olmaz. (S)

Muhibb (Seven) : Hak Tealâ ile dostluktan müstağni oldukları zaman, Hakk'a yaklaşmayı isteyen muhabbet sâhibine derler. Kayıtsızlıkla Hakk'ın dostluğundan müstağni oldukları zaman Hak için kullanırlar. (M)

Mahbûb (Sevgili) : Ekseriyâ sevenler tarafından Hak için kullanır. Bu kulluk ve ibâdetten ileri gelir.

Tâlib (İsteyen) : Hakk'ı arayana derler. Bir kısmı sevdiğinden, bir kısmı da abdiyyet ve ma'bûdiyyet ilişkisi ile bu işi yapar.

Matlûb (İstenen) : Hak Tealâ'ya derler. Zirâ Hakk'ın dostluğuna mensup olmakta aczi olan kimse Hakk'ı arayıcıdır.

Işk (aşk) : Aşırı sevgiye derler.

Âşık : Bütün sevgi ve gayreti ile Hakk'ı arayana derler. (S)

Ma'sûk : Hak Tealâ'ya derler. Tam bir ciddiyetle, bütün yönlerden Hakk'ın dostluğuna müstehak olan kimselerin Hakk'ı talep ettikleri vakit kullanılır. (S)

Sır : İlâhî cezbeye denir. Bazan sülûkden önce, bazen o sülûkden sonra bulunur. (M)

Pîr (yaşlı) : Hak Tealâ'nın dostu olan kişi. Taleb en mükemmele ulaşınca, bu kişi her yönden dostluğa müstehak olur. (M)

Şevk (Aşırı istek) : Ma'sûku talebde, onu bulmaktan ve sonra onu kaybetmekten doğan kararsızlığa denir. Ma'sûku bulmazsa kararsızlık (in'izâc) sükûnet bulabileceği gibi, sâbit de kalabilir. Devamlı talebde kararsızlık azalabilir, fakat, aşkta artma olabilir.

İştîyâk (Fazla meyli olmak) : Gönlün âramsızlığının kemâline denir. Herşeyi ile arzulama, tamâmen istek kesilme ve devamlı aşk demektir. Hangi yolla olursa olsun Ma'sûk'u bul, bulma aynidir. Bulunsa azalmaz, bulunmasa fazlalaşmaz, belki ebediyete kadar sürecek bir haldir. Bu bir makamdır, ne müşahedeyle kavuşma ne de mücahede ile ayrılmaktır.

Hüsn (Güzellik) : Bir zatta bulunan olgunluklara denir. Bu sıfat Hak Tealâ'dan başkası için kullanılmaz. (M)

Tebeddül (Değişme) : Kemâlatın tamamına denir. Aşığın taleb ve rağbeti çoğalması sebebiyle sevginin kemâlatını açığa vurmaktır. Bu da Hak Tealâ'dan başkası değildir.

Cemâl (Güzellik) : Bir zatta kemâllerin toplanmasına derler ki, bu Hak'tan başkası olamaz (S). Aşığın istek ve rağbetinin ziyâdeliği bakımından Ma'sûk'un kemâllerini izhar etmesidir.

Celâl (Büyüklik) : Ma'sûkun âşıktan müstağni olması, âşığın gurûrunu yok etmesi ve âşığın hîcâreliğini ispat etmesi yönünden, büyüklüğünü izhâr etmesidir.

Bozurgî (Büyüklik) : Ma'sûkun güzelliğinin şaşaasına, âşığın yakın sâhibi olmasıyla ma'sûkun zuhûruna derler. (S)

Lika (yüz) : Ma'sûkun kendini göstermesidir. Fakat âşığın bu zuhûr edenin ma'sûk olduğundan hiç şüphe etmemesi gerekir. (M)

Şekl (Şekil) : Hak Tealâ'nın vücûduna denir.

Lütuf : Ünsiyet ve muvâfakat ile, (S), müşâhede ve murâkabe yoluyla (M), Ma'sûkun âşığı terbiye etmesidir.

Melâhat (tatlılık) : İlâhî kemâllerin nihâyetsizliğine derler. Hiç kimse mutmain olacak şekilde ona ulaşamaz.

Zarâfet (S) *Zuhur* (M) : Maddeden mücerret, müşâhede yoluyla Onun nurlarının görünmesidir.

Teşneğî (Susuzluk) : Allah'dan gelen nurların maddede doğma (tavâli') ve parıldaması (levâmî') hükümleridir.

Şive (işve) : Güzelliğe ve yüceliklere derler. (M) Sâlikin hâlinde

vuku bulan birazcık ilâhî cezbeye derler. Fakat bazan olur bazan olmaz. Sâlik bu sebeble mağrur veya mağlûb olur. (S)

Şemâiyil (İyi huylar) : Güzelliklerin ve yüceliklerin imtizâcına derler. (S)

Mekr (Hile) : Ma'sûkun âşığa gurur vermesidir. Bu bazan lütuf, bazan ihsan yolu ile olur.

Ferîb (aldatma) : İlâhî istidrâca denir.

Vefâ (Sadâkat) : Hayırlı ameli olmaksızın, şerden kaçınmayı sağlayan ezeli yardıma denir.

Cefâ (eziyet) : Sâlikin gönlünün irfan ve müşâhadelere kapatılmasına derler.

Cevr (Zulüm) : Sâlikin yükselmesine engel olmağa denir.

Nâz : Ma'sûkun âşığa kuvvet vermesidir. (S) Ma'sûkun âşığı aldatmasıdır. (M)

Hısm (öfke) : Kahır sıfatlarından birinin ortaya çıkmasıdır.

Kîn : Kahır sıfatlarının galip gelmesidir.

Ceng : Zâhiri ve bâtinî çeşitli belâlarla, İlâhî imtihana derler.

Sulh : Yakınlaşma vâsıtası olan amel ve ibadetlerin kabul buyurulmasıdır.

Perde : Ma'sûk yönünden tarîkatin şartlarından olan, âşıkla Ma'sûk arasında bulunan engeldir.

Hicâb (örtü) : Âşığın gözünde türlü sebeplerle bulunan, âşığı ma'sûktan ayıran mâniadır.

Nikâb (Perde, örtü) : Ma'sûkun irâdesi ile, âşığı ma'sûktan uzaklaştıran engel.

Bâm (çatı) : Tecellilerin zuhûr ettiği yerdir. (M)

Bâm-ı Mihên (Sıkıntılar çatısı) : Tecellilere derler. (S)

Hâne : Varlığın gaybetinde, diğerlerinin zâtına denir. (M) Benliğin kendisine derler ki varlığın ayndır. (S)

Mestûrî (Kapalılık) : Bütün dünyalıların, hattâ velî ve nebîlerin idrak edemeyecekleri Yüce Allah'ın mâhiyetinin tamâmına denir.

Tizî (Çabukluk, sivrilik) : Kulun amellerinin reddedilmesine derler.

Tondî (ağır hareket etme) : Sebeplerin icâbı olmaksızın, Allah'ın irâdesiyle âşığın kahhar sıfatına denir.

Serkeşi (isyankârlık) : Sâlikin irâde ve arzusunun, İlâhî irâdenin hükmüne muhâlefet etmesidir.

Sultan : Ahval ve amellerin cereyânına derler. (S)

Emîrî (Emirlik) : Sâlikin irâdesini, bütün hareketlerinin önüne geçirmesidir.

Hâkimî (Hâkimlik) : Sâlikin üzerinde her an yürürlükte olan şer'î emirlere derler.

Tuvânî (İktidar sâhibi olma) : İhtiyar sâhibinin faaliyet sıfatına derler.

Tuvangerî (Zenginlik) : Kemâl sıfatlarının tamamının elde edilmesine denir.

Destgâh (Tezgâh) : Varlığın kudretiyle, bütün sıfatlarda kemâle ulaşmadır.

Terktâz (Hücûm) : İlâhî cezbedir. Sülûkun başlangıcında çok çalışma ve sıkıntı ile bir merhale katedildiği an, sâlik ansızın cezbeyle tutulur, yaptıkları kabul edilmiş demektir. Onu bütün çalışmalarını ve davranışlarını bu maksada ulaştırır.

Gâret (Yağma) : Emirlere ve amellere devam etse bile, maksadına ulaştığı zaman, sâlikin mağrur olması sebebiyle, vâsıtasız olarak amel ve sülûkuna tekaddüm eden İlâhî cezbeyle derler.

Tevârî (Dağılmak, gözden kaybolmak) : İlâhî istilâ ve ihâtaya denir. (M)

Tahten (Koşmak) : İlâhî bağışlara derler. (M)

Târâc (çapul, yağma) : Zâhirî ve bâtinî bütün hal ve amellerinde sâlikin irâdesinin ortadan kalkmasına derler.

Âşinâî (Tanıdıklık) : Hâlikiyetin mahlûkiyete olan ilgisi gibi, Rabb'in bütün yaratıklarla olan murâkabe ve irtibâtına denir.

Bigânegî (Yabancılık) : Hiç kusûru bulunmayan, eşi ve benzeri bulunmayan uluhiyet âlemi ile meşgul olmaktır.

Tekebbür (Büyükleme) : Rabbin, sâlikin amellerine ihtiyâcı olmasındır. (M)

Şehr (Şehir) : Vücûd-ı Mutlak'a denir.

Dih (Köy) : Vücûd-ı müsteâra (insan ve mahlûkata) denir.

Kûy (Köy) : Kulluk makamının adıdır.

Mahalle : Kemâl sıfatları ile vasıflanmaya derler.

Âşitan (eşik) : Amellere ve ibâdetlere denir.

Der (kapı) : Emre itaat demektir.

Yâr (Dost, Sevgili) : Yaratıkların tamamının suretlerini ihtiva eden Hak Tealâ'nın bir sıfatıdır. Salik hitap için bundan daha uygun bir kelime bulamaz. Çünkü bu isimde kelime-i tevhidde mevcuttur.

Gamhorî (Azap çekme) : Hak Tealâ'nın hususiyeti olan Rahîm sıfatına derler.

Gamgusâr (Azap çeken) : Allah'ın genel ve şumullü Rahman sıfatına derler.

Mihriban (Müşfik) : Hakk'ın Rubûbiyet sıfatıdır.

Dildâr (Sevilen) : Gönüle sevinç ve muhabbet veren bast sıfatına derler.

Dilber (Güzel, Sevgili) : Gönüldeki muhabbeti kederle gideren gabz sıfatına denir.

Dilguşâ (Gönlü açan) : Gönülde ünsiyet makamı anında, Hakk'ın Fettah'lık sıfatına derler. (S)

Cânân (Sevgili) : Bütün yaratıklarının varlıklarının sebebi olan Hakk'ın Kayyûm sıfatıdır. Eğer O bir an yaratıklarla birlikte olmasa hiçbir şey varlığını koruyamaz, sonsuzluk da olmazdı.

Cânî (Rûhî) : Fenânın ulaşmadığı ebedî Bekâ sıfatıdır. (M)

Efzây (Artma) : Fâniliğin yol bulamadığı ebedî Bâkî'lik sıfatıdır. (S)

Ustuvâr (Sağlamlık) : Sâlikin sevgisini Allah'ın istilâ etmesidir. (M)

Dost : Muhabbet-i İlâhî'nin sâlikin muhabbetini aşmasıdır. (S)

Kad (Boy) : İstiva-yı İlâhî'ye derler. (S)

Kâmet (Boy) : Allah'dan başka hiç kimsenin ibadete lâayık olmasına derler.

Zülf : Hiç kimsenin anlamasına izin verilmeyen Allah'ın gaybî hüviyetine denir.

Mây (Saç) : Allah'ın zâhirî hüviyeti yani varlığıdır. Herkes O'nun varlığını ilimle anlayabilir. Fakat daha ilerisi için izin yoktur.

Gisû (Saç) : Taleb yolunun adıdır.

Piç-i Zülf (Zülf kıvrımı) : İlâhî müşkillere denir.

Tâb-ı Zülf (Zülfün parıldaması) : İlâhî sırlara denir.

Ferk (Baş, tepe) : Hak tealâ'nın Hayat sıfatına derler.

Ser (Baş) : Allah'ın İrâde sıfatıdır.

Ebrû (Kaş) : Sâlikin yaptığı kusur ve ihmal neticesinde, derecelerinde meydana gelen düşmeye denir.

Pişânî (Alın) : İlâhî sırların ortaya çıkışıdır.

Kad-ı Rast (Uzun boy) : Sâlikin sevgisinde, İlâhî sevginin önceliğine denir. (M)

Kemân Ebrû (Keman kaş) : Kusur sebebiyle sâlikin derece ve makamından düşmesini arzemesi. Cezbe ve Allah'ın inâyeti ile bulunduğu makam ve derecesine tekrar ulaşmasıdır. (M)

Tâk-ı Ebrû (Kaşın kemeri) : Sâlikin kusur sebebiyle, derece ve makamının düşmesinde ihmal göstererek, onu bulunduğu yerde bırakmasıdır.

Ebrû Hofte (Çatık kaş) : Bir kusûrundan dolayı sâlikin derece ve makamından düşmesi, inâyet hükmü ile derecesinin de düşürülmesidir. (S)

Müje (Kirpik) : İlahî hikmet hükmüyle, sâlikin amellerini ihmal etmesidir.

Tir-i Müje (Kirpik oku) : Gizli veya açık olarak, sâlikin ihmalde bulunmasıdır.

Çeşm (Göz) : Allah'ın Basar sıfatına derler.

Dide (Göz) : Hayır ve şer, Allah'ın bütün hallerden haberdar olmasıdır.

Çeşm-i Mest (Mahmûr göz) : Sâlikin ve diğerlerinin günahlarını kimsenin bilmemesi, affedilmek üzere Allah'ın örtmesidir.

Çeşm-i Humâr (Mahmûr göz) : Sâlikin kusurlarını sâlikten gizlemesidir. Fakat kendisinden kâmil ve yüce olan onu keşfedince, bazan söyler bazan bilmemezliğe gelir.

Çeşm-i Âhûvâne (Ceylan gözlü) : Hak Tealâ'nın sâlikin kusûrunu diğer sâlikten gizleyerek, kendisini işlemiş olduğu kusurdan haberdar etmesidir. Hakîkatte bu sâliğin günahattan sakınması ve bu hususta tedârikli olması için Allah'ın inâyetinin en son noktasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Aşık ve ma'suk arasında kullanılan isimler. Ekseriyetle özeliği olmayan bu isimler, mânâ yönünden bazan özellik taşır, bazan taşımaz.

Ânât ve Evkât (Zamanlar) : Hak Teâlâ ile hazır bulunmaya derler. (M)

Meclis : Huzur ve firkat işâretlerinin ve vakitlerinin tamamına derler. (S)

İşret : Sürurlu ve şuurlu olarak, Hak Teâlâ ile yakınlığın lezzetidir.

Iyş (Yaşama) : Hakk'ın yakınlığından, şuur ve hafızanın aldığı lezzettir. (S)

Tarab (neş'e) : Allah ile ünsiyettir. (M)

Sürûr (Sevinç) : Gönülde huzûrun devamlı yaşaması ve feragat göstermedir. (M)

Şarâb : Sülûkun en son noktasına ulaşmış ululardan ehl-i kemâl sâhibi kişinin, melâmete lâyıf amellerle aşka galip gelmesidir.

Şarâb-ı Hum (Küp şarabı) (S) —*Şarab-ı Fem* (Kırmızı şarap) (M) : Karışık yaşayışa yani kulluğa yakın olmaya denir.

Şarâb-ı Puhte (Kaynamış şarap) : Maddeden arınmış, halis aşka derler.

Mey (Şarap) : Selâmete yakın amellerin mevcûdiyeti ile aşkın çoşkunluğuna derler. Bu sülûkun ortalarında olan, kemâl sahibi has kişilere mahsustur.

Meyhâne : Âlem-i Lâhût'a derler.

Meygede (Meyhâne) : Münâcâtın başlangıcına denir.

Humhâne (Meyhâne) : Aşkın zaferlerinin indiği kalp âlemidir.

Bâde (Şarap) : Zayıf kalbin aşkına derler. Sülûkun başlangıcında ve avamda olur.

Sâkî (Şarap dağıtan) : Ma'sûka denir.

Kadeh : Zamana denir.

Câm (bardak) : Hallere ve davranışlara denir.

Surâhî : Makama denir.

Hum (küp) : Durulan yere denir. (S)

Cur'a (Yudum) : Sülûk esnasında sâliğin takındığı sıftaların ve hal-lerin isimlerine denir.

Cur'a-i Esrâr (Sırların yudumu) : Sülûk esnâsında, sâlikden gizli kalan ve makamlara denir.

Mestî (Sarhoşluk) : Aşkın görünen ve görünmeyen sıfatlarının tamamını ihâta etmeye denir. Bu sarhoşluğun başlangıcıdır.

Mest-i Harab (Sarhoş ve bitkin) : Hiçbir şeyden haberi olmadan kendinden geçmeye derler.

Nîm Mestî (Yarı sarhoşluk) : Kendinden geçtiğinin farkında olup, kendini bu halde seyretmektir.

Harâbât (Meyhâne, Tekke) : Harap olmaya denir. (S)

Huşyârî (ayıklık, akli başında olma) : İç ve dış sıfatlara aşkın galebesinden doğan afetlerdir. Sarhoşluğun bertaraf edilmesinin başlangıcıdır.

Humâr (Sarhoşlukta sızma) : Kesinti olmaksızın, vusûl makamından kahren dönüşe denir.

Rindî (Rindlik) : İbâdetde bir kısım amellerden yüz çevirmektir.

Kallâşî (Başboşluk) : Hallerin en sonu olan amellerle içli dışlı olma.

Evbaşî (Eşkiyalık) : Muhabbetin galebesiyle itâat etmeği ve günahattan kaçınmayı terkederek, sevaptan mahrum olmaktır.

Lâubâli : Önüne çıkan, söylenen, yapılan herşeyden korkusuzluktur.

Şem' (mum) : Allah'ın nûruna denir.

Şâhid (Güzel) : Tecellîye derler.

Kebâb : Tecelliyât esnâsında gönlün terbiye edilmesidir.

Sâbuhî (Sabahleyin içilen şarap) : Karşılıklı konuşmaya denir.

- Ğabûkî* (Gece içilen şarap) : Yüzyüze konuşmadır. (M)
- Nakl* (nakletme) : Mânâların ve sırların keşfine denir. (M)
- Subh* (Sabah) : Hallerin ve sözlerin doğuşuna denir. (S)
- Bâmdâd* (Kuşluk vakti) : Halleri ve sözleri öldürmek makamıdır. (S)
- Rûz* (Gündüz, gün) : Nurların birbirine tâbi olmasıdır. (M)
- Şeb* (Gece) : Gayb âleminin ismidir. Ceberût âlemine de denildiği olur. Bu âlem, âlem-i halk ve âlem-i rubûbiyet arasında yer alır.
- Şebangâh* (Gece vakti) : Hallerin mülk edinilmesine denir.
- Tetâbu* (birbirine bağlanma) : Hallere denir. (S)
- Şeb-i Kadr* (Kadir gecesi) : Hak Tealâ'nın varlığında sâlikin beka bulmasına derler.
- Şeb-i Yeldâ* (En uzun gece) : Nurların renklerinin nihâyetine denir ki «sevâd-ı a'zam»dır.
- İyd* (*Bayram*) : Cem' makamına derler.
- Nevrûz* (İran takviminin ilk günü 21 mart) : «Tefrika» makamına denir.
- Küfr* (inkar etme, doğruyu gizleme) : Tefrika âleminin karanlığına denir.
- Kâfir* : Amelleri karışık olana denir.
- Tersâ* (Hıristiyan) : Çok ince elenip, sık dokunan mânâlara ve hakikatlara denir.
- Deyr* (Mecûsî mâbedi) : İnsanlık âlemine derler. Kilise
- Kilise* : Hayvanlar âlemine derler.
- Çelîpa* (Haç, dar ağacı) : Tabîatlar âlemine denir.
- Nâkûs* (Çan) : Tefrika makamını hatırlama ve zikretmeye derler.
- But* (put) : Maksûd ve matlûba derler.
- Tevbe* : Nâkis şeylerden vazgeçerek, Yüce Kâmil'e yönelmeye denir.
- İman* : Hak Teâlâ hakkında bir miktar bilgiye denir. (M)
- İslâm* : Amellere ve (şeriate) tâbi olmaya derler.
- Dîn* : Tefrika makamından ortaya çıkan inanca derler.
- Zühd* : Nefsin dünyadan zevk aldığı an, dünya malından ve boş konuşmaktan yüz çevirmektir.
- İbâdet* : Sâlikin çalışmasına derler.
- Zekât* : Nefsi tasfiyeye, kendinden geçmeye denildiği gibi, gam çekmeye de derler.
- Ka'be* : Vuslat makamına derler.
- Hac* : Allah'a sülûke derler.
- Beyâban* (Çöl) : Tarikatte ilerlemeye denir.

Sâmân (Zenginlik, mal mülk) : Tarikte vuku bulan olaylara derler. (S)

Tâmât (Büyük belâlar, asılsız sözler) : «Marifet»lere derler.

Hırka : Salâhiyete derler. Sûretin alâmetlerine de denir.

Seccâde : Sedd-i bâtına denir. Bu da gönülde bulunan herşeydir.

Foruhten (Satmak) : Allah Teâlâ ile tedbir ve ictihâdı terketmektir. (M)

Vâm (borç) : Takdir edilenlerin ihtiyar dâhilinde olmamasıdır.

Grov Kerden (Rehin bırakmak) : Kendi ihtiyârıyla, miktarların hükümünce, tedbir ve gayreti terk, vücûdu teslim etmektir. (M)

Bedel kerden (Değiştirmek) : Birşeyi bir şeyde araştırmaktan ve garazlardan vazgeçmektir. (M)

Der bahten (Kaybetmek) : Görülen ve yaşanan olayları, mahvetmektir. (M)

Terk Kerden (Terk etmek) : Birşeyden arzûyu kesmektir. (M)

Reften (gitmek) : Âlem-i beşeriyetten, âlem-i ervâha yükselmeye denir. (M)

Ber Hasten (Ayağa kalkmak) : Kasıd ve azîmete denir. (M)

Nişesten (Oturmak) : Sükûnet bulmaya denir. (M)

Âmeden (gelmek) : Âlem-i ervâhtan âlem-i istiğrak ve sekre kadar âlem-i beşeriyete dönmeye denir. (M)

Derûn (iç) : Melekût âlemine derler.

Bîrûn (dış) : Mülk âlemine derler.

Akl (Akıl) : Hayır ve şer, iyi ve kötü arasında temyiz âletidir

Fehm (Anlama) : Anlamak âletine denir.

Bahâr : İlim makamına denir.

Tâbistân (Yaz) : Mârifet makamının adıdır. (M)

Pâyiz (Sonbahar) : Soğukluk makamına derler. (M)

Zemistan (Kış) : Keşf makamına derler. (M)

Gülzâr (Bül bahçesi) : Mutlak olarak açıklığa derler. Kendisine ne izâfe edilirse edilsin yine aynı isimle anılır.

Bostan (Gül bahçesi) : Birşeye tahsis edilsin edilmesin, genellikle açıklık yerlere verilen isimdir.

Gül : Gönülde açığa çıkan ilmin neticesine derler. (S)

Lâle : Müşâhede edilen maârifin neticesine denir. (S)

Nergis : Sevinç ve ferahlıktan amelin artmasına, amelde ortaya çıkan ilmin neticesine denir. (S)

Şukûfe (Çiçek) : Ulvî mertebeye derler. (S)

Benefşe (Menekşe) : Kuvvetinin kendine etki etmediği mertebeye denir. (S)

Sebze : Bizâtihi mârifete derler.

Reyhan (Fesleğen) : Tasfiye ve riyâzet neticesinde hâsıl olan nûra derler. (S)

Neşv (Büyüme) : Terakkiye derler.

Nemâ (Serpilme) : Rubûbiyetin terbiye edişiyile izzet bulmaktır. (S)

Zerdî (Sarılık) : Sâlikin zaafına derler. (S)

Surhî Kuvvet (Kuvvetin kırmızılığı) : Sülûke derler. (S)

Sebzî (Yeşillik) : Mutlak kemâle derler. (S)

Ebr (Bulut) : Çalışma vâsıtasıyla vusûle sebep olan güce derler. (S)

Bârân (Yağmur) : Rahmetin inişine derler. (S)

Cuybâr (Irmak) : Kulluğun mecrâsına girmesine derler. (S)

Âb-ı Revân (Akarsu) : Gönül ferahlığına denir.

Sel : Huzur ve ferahlıktan doğan hallerin galebesine denir. (S)

Nesîm (Esinti) : İnâyeti hatırlamağa derler. (S)

Bûy (Güzel koku) : İster Cem'-i evvel makamında bulunsun ve ister henüz tefrika makamına düşmüş olsun gönlün aslında var olan, alâka ve bağılıktan haberdar olmasına derler.

Mutrib (Çalgı çalan) : Bilgili kılana derler.

Ney : Mahbûbun haberine denir. (S)

Def : Âşığın ma'sûku talebidir. (S)

Terâne : Muhabbet âyinine derler.

Nâle-i zir (Alçak inilti) : Bizâtihi muhabbete derler. (M)

Semâ (İşitme, mûsiki dinleme) : Meclise derler.

Pay Kuften (raksetmek) : Çeng, rebab ve benzeri sazları muhâfaza ve murâkabeye derler. Koruma ve bekleme anlamında da kullanılmıştır.

Çeşm-i Şehlâ (Şehlâ göz) : Sâlikin hallerinin, kemâlâtının ve yüce mertebesinin kendine zâhir olmasıdır.

Çeşm-i Terek (Yırtılmış göz) : Sâlikin zâtından ve diğerlerinden, sâlikin hâlerini ve kemâlâtını gizlemesidir. Bunu Allah'tan başkası bilmez.

Çeşm-i Nergis (Nergis gözlü) : Sâlikin hallerinin, kemâlâtının ve yüce mertebesinin kendinden gizlenmesidir. Fakat halk bunu bilir. (S)

Rûy (Yüz) : Tecelliyât aynasına derler.

Mahrûy (Ay yüzlü) : Kendinde bulunmadığı ve şuarsuzluk durumu olan uyku hâlinde, maddedeki tecellilere denir.

Çehre : Sâlikin keyfiyetini bildiği, ilm-i bekâda meydana gelen tecellilere derler.

Ruh (Yüz, yanak) : Hâlis tecellilere denir.

Çehre-i Gülgün (Gül renkli yüz) : Uyku veya kendinden geçtiği hal-lerde, maddenin dışındaki tecellilere derler.

Hâl-i Siyah (Siyah ben) : Gayb âlemine derler.

Hat (Bıyık) : Berzah âlemine derler.

Leb (Dudak) : Konuşmaya derler.

Leb-i la'l (Al dudak) : Sözüñ bân mânâsına derler.

Leb-i Şekerî (Tatlı dudak) : Vâsita ile inen kelâma derler. Peygamberlere melek, velilere tasfiye vâsıtasıyla iner.

Leb-i şîrin (Tatlı dudak) : İdrak ve şuur şartına bağılı vâsitasız inen kelâma derler.

Dehan (Ağız) : Zâhiren konuşma sıfatına derler.

Dehân-ı Kûçek (Küçük ağız) : Takdis yoluyla, insanî fehim ve vehimden hâsıl olan konuşma sıfatıdır. (M)

Suhan (Söz) : Mutlak olarak ilâhî intibah ve işâretlere denir.

Suhan-ı Şirin (Tatlı söz) : Nebîlere vahiy, velilere ilham vasıtasıyla gelen ilâhî işarete denir.

Der-i Sühan (Sözüñ kapısı) : Maddede ve madde dışında, hissedilen ve düşünölen, mükâşefelere, ilâhî sırlara ve işâretlere derler. (M)

Suhan cûn der (Kapı gibi söz) : Maddede ve madde hâricinde, hissedilen ve düşünölen açık işâretlere denir. (M)

Gamze (Yan bakış) : İdrak edilen işâretlerdir. (M)

Zebân (Dil) : Sırlara derler.

Zebân-ı Şîrin : Tedbire muvâfık bir işe derler. (S)

Zebân-ı Telh : Sâlikin yaratılışına uygun olmayan iştir. (S) Takdîre muvâfık emre denir. (M)

Zekan (Çene) : Muhâfaza mahalline derler. (S) Sâlikin yaratılmasına muvâfık emre derler. (M)

Zenah (Çene) : Lezzet mahalline denir.

Sîb-i Zenah (Çene) : Müşâhedenin ortaya çıktığı lezzetin işâretine derler. (S)

Çâh-ı Zenah (Çene çukuru) : Müşâhedelerde sırların zorluklarına denir.

Had (Yüz, yanak) : Düşünce mahalline denir. (M)

Gabgab (Gerdan) : İşâretin lezzetine derler. (S)

Bundâgûş (Kulak tozu) : «Dakika»ya denir. (M)

Silsile (Zincir) : Umûmî yol ile yaratıkların Allah'a sığınmasıdır. (M)

Dûş (Omuz) : Hak Teâlâ'nın Kibriyâlık sıfatına derler.

Sîne : İlâhî âlemin sıfatıdır.

Miyân (Bel) : Seyir, makam, hicab ve diğerlerinden tâlib ile matlub arasında cereyan eden bir olaydır.

Ber cûn sîm (Gümüş gibi göğüs) : Terbiye, sâlikin huyuna uygun olduğu an, sâliki terbiye etmektir. (M)

Mû-miyan (İncecik bel) : Sâlikin kendinden ve diğerlerinden perdeleri ortadan kaldıran bakışına denir. (S)

Miyan-ı bârîk (İnce bel) : Başka hicab olmadığı zaman, sâlikin vücudunun teşkil ettiği örtüye denir.

Dest (El) : Kudret sıfatına denir.

Sâ'id (Kol) : Kuvvet sıfatına denir.

Enguş (Parmak) : İhâta ve irâde sıfatına derler.

Bâzû (Kol) : İstek ve irâde sıfatına derler.

Hediye : Nübüvvet ve velâyete derler.

Bi'set (Gönderilme) : Açık ilhamla gelen vahye derler. (M)

Selâm : Övülmeye derler.

Peyâm (Haber) : Farzlar mâhiyetinde olan, yaratıkların amel ettikleri emir ve nehiylere denir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bazıları ma'şûku ilgilendirse de, âşığa mahsus ve onun hallerini anlatan kelimeler.

Visâl (Kavuşma) : Gizli ve açık olarak, Allah'la birlikte olunan Vahdaniyet makamına derler.

Kenâr der yaft (Kuçaklaşma) : Murâkabenin sırlarına ve devâmına derler.

Firâk (Ayrılık) : Vahdet makamından uzak kalmaya denir.

Hicran (Ayrılık) : Hak'dan başkasına iltifat etmek, içi ve dışı üzüntü kaplamaktır.

Bûs (Öpme) : İlmî, amelî, sûrî, ve mânevî kelâmın keyfiyetini anlama kabiliyetine derler. (M)

Gam : Ma'şûku talebe ihtimam göstermeye denir. (M)

İhtimam : Ma'şûku talebe derler. (S)

Enduh (Keder) : Bir işteki şaşkınlığa denir.

Vecd u Fikdân u Havf (Kendinden geçme, yokluk ve korku) : Murâkabeden sonra, gönülde ortaya çıkan hallerdir.

Kûlube-yi Ahzân (Üzüntüler kulubesi) : Üzüntü ânına denir.

Gamgede (Üzüntü yeri) : Gizlilik makamına derler. (S)

Gamguzâr (Üzüntü veren) : Bir isti'dâdının makamına derler.

Mihnet (Sıkıntı) : Ma'şûk tarafından âşığa ulaşan zahmet ve elemelere denir.

Meydân : Şöhret makamına denir.

Çevgân (Top oynamaya mahsus ucu kıvrık sopa) : Cebir ve kahır yoluyla bütün işlerin takdirine derler.

Guy (Top) : Takdirin hükmünce, mecbûriyete ve mazlumiyete denir.

Tazallum (Zulümden şikâyet etme) : Nefis şeytanından ve kendi kusurundan dolayı Allah'a yalvarma ve yardım dilemedir.

Nâle (İnleme) : Münâcâta derler.

Feryâd : Açık zikre denir.

Âlâ (Nimetler) : Aşkın işaretlerine derler. (S)

Vâleh (*Şaşkın*) : Mecâz üzere olmayıp, belki mecbûriyetin en son noktasında, dilin ifâdede kusur ettiği aşğın kemâl alâmetine denir. (M)

Figân : İç halleri açığa vurmaktır.

Renc (*Sıkıntı*) : Gönlün irâdesi hilâfına olan bir işin varlığına derler.

Derd : Mahbûbdan ortaya çıkıp, muhibbin taşıyamadığı bir haldir.

Bîmâr (*Hasta*) : Telaş ve huzursuzluğa derler. (M)

Bimârî (Hastalık) : Derûnî kopukluğa derler. (S)

Murden (Ölmek) : Hakk'ın huzûrundan uzaklaştırılmaya ve emirlerini yerine getirmekten aciz kalmaktır.

Râhat : Gönlün isteğine uygun bir emrin mevcûdiyetine derler.

Zindegî (Hayat, canlılık) : Hak Teâlâ tarafından kabul ve ikbâle denir. Bu derece derece ebedî olur.

Tendurustî (Sihhatlılık) : Gönlün iç ve dış güçlerinin karar üzere kalmasına derler.

Nâtuvânî (Kudretsizlik) : Murad ve maksûd olan herşeye gücün yetmemesine ve elin ulaşmamasına denir.

Üftâdegi (Düşkünlük) : Hakk'a lâayık kulluk etmekte, kudretsizlik hâlinin ortaya çıkmasına derler.

Harâbî (Harablık) : Tam yönelme ve teslim ile aklın tedbir ve tasarruflarının kesilmesi.

Bihûşî (Baygınlık) : Sıfatların mahvolduğu belirsizlik makamına derler.

Bâhûşî (Akıllılık) : Aşk ve divânelikte, zâhir ve bâtın hürriyete derler. (M)

Medhûşî (Şaşkınlık) : Aşkda zâhir ve bâtının yok edilmesidir. (S)

Divânegî (Delilik) : Amellerde, âşğın sıfatlarına aşkın hükümlerinin muzaffer olmasına derler. (S)

Tuğrâ : Âşğın amellerinde gizlenmiş olan sıfatlarına ve aşkın kanunlarına derler. (M)

Bendegî (Kulluk) : Mükellefiyet makamına denir.

Âzâdî (Hürlük) : Hayret makamına denir.

Fakîrî (Yoksulluk) : İlim ve ameli kendisinden alınan kişinin ihtiyarsızlığına denir.

Seâdet : Ezeliyi zikretmeye denir.

Şekâvet (İsyankârlık) : Ezeliyi gözden uzak tutmaya derler. (S)

Dûrî (Uzaklık) : Tefrika âleminin keyfiyetlerine ve bilginin şuûruna varmaya denir. (M)

Dûrî şuûr (Şuûrun uzaklığı) : Âlemin keyfiyetlerindeki bilginin parça parça olmasına denir. (S)

Nezdikî (Yakınlık) : İsimlerin, sıfatların, fiillerin ve mutlak emri ilâhînin şuûruna varmağa derler. (M)

Nezdikî Şuûr (Şuûrun yakınlığı) : İlâhî isimlerin, sıfatların ve fiillerin bilgisine denir. (S)

Kâhilî (Tembellik) : Seyirde geri kalmaya derler.

Şitâb (Koşma) : Seyirde sürate derler. Şuursuz olarak makamların inceliklerinin bilgisine ulaşma, bu seyir bazan cezbe hükmü ile, bazan da sâlikin çalışması, riyâzeti, ibâdetleri ve tasfiyesi sâyesinde olur.

Pakbâzî (Herşeyini kaybetme) : Amellerinde sevab ve yüce mertebe istemeksizin sâdece Allah için, hulûsî kalp ile Allah'a yönelmedir.

Huzûr : Vuslat makamına denir.

Gaybet : Ünsiyet makamına derler.

Germî (Sıcaklık) : Muhabbetin harâretine derler.

Serdî (Soğukluk) : Nefsin soğukluğuna denir. Bu muhabbet makamının nihâyetidir.

Hâb (Uyuma, uyku) : Beşeriyetin fiillerinde ihtiyârın yok olması demektir.

Bidârî (Uyanık olma) : Ubudiyet yönünden, âlem-i mahva derler.

Şütur (Deve) : İnsaniyete derler. (M)

Katâr : Nev'iyete denir. (M)

Mahmil : Teklifin sükûnet bulduğu yere denir.

Alef (Yem, ot) : Nefsin zevk aldığı şehvetlere ve istihâlâra, ayrıca yol göstericiye derler.

Zer (Altın) : Riyâzet ve mücâhedeye derler.

Sîm (Gümüş) : Zâhirî ve bâtınî tasfiyeye denir.

Gevher (Cevher) : Allah'ın sıfatlarının mânâlarına denir.

Cust u cûy (Arama) : Her ne yönden olursa olsun uzağı görmeyip, herkesi tenkid etmektir. (S)

Şust u şûy (Yıkama) : Kusurdan doğan veya âşık ile me'su'kun zevkten dolayı düşünceyi kaldırmaları. (M)

Guft u gûy : (Konuşma, dedi kodu) : Muhabbet karışan lutfâ denir.

«Doğrusunu Allah bilir. Dönüş onadır, sığınmak O'dur.» (S)

«18. nüshanın sonu, Bu şerefli nüsha Melik ve latif olan Allahın yardımıyla, kulların ve hakîrî, mahlukatın en az değerlisi, Gani Allah'ın rahmetine muhtaç olan İbn-i Ceâleddin el-Dercezîni Bahaeddin —Allah her ikisinin de günâhlarını affedip, ayıplarını setretsin — Hicret-i nebevî 1097 senesi Zilhicce ayının başında Salavatın ekmeli selâmların en güzeli ona olsun. Arkadaşım, hizmetinde bulunduğum, Nedr Muhammed Bey Mirzabaşı emri mucibince (Allah ömrünü ve ikbalini ziyade eylesin) tamamlandı Muvaffakiyet ve yardım Allah'tandır.